

V MÜHAZİRƏ

İnfeksiya və infeksiyon proses, infeksiyanın əsas formaları.

Mikroorqanizmlərin patogenlik amilləri

MÜHAZİRƏNİN PLANI

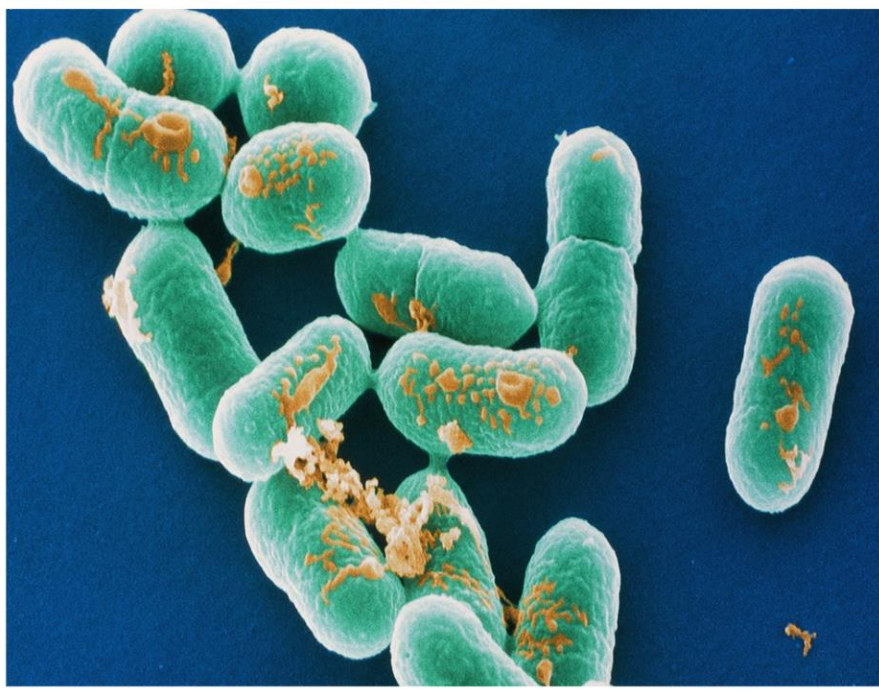
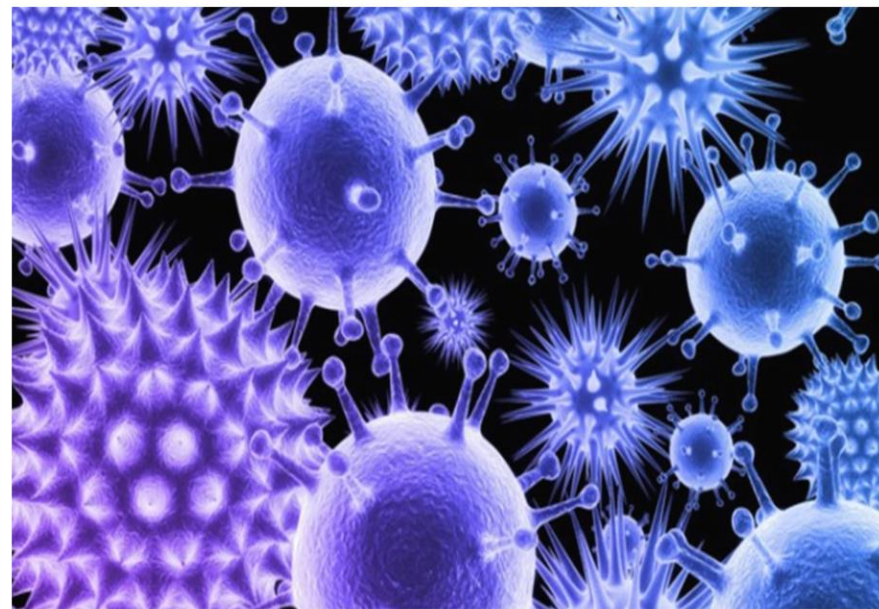
**İnfeksiya və infeksiyon proses
Mikroorqanizmlərin patogenlik
amilləri.**

İnfeksiya və infeksiyon proses

İnfeksiya və ya infeksiyon proses:

- *mikroorqanizmlə* - *makroorqanizm* arasındakı qarşılıqlı təsir nəticəsində, *makroorqanizmdə* əmələ gələn *patoloji proseslərin cəminə* deyilir.

Mikroblar orada yaşamaq və çoxalmaq, *makroorqanizm* bu yad agentlərdən azad olmaq uğrunda mübarizə aparır, nəticədə orqanizmin *daxili sabitliyi (homeostaz)* pozulur.

Helmintlərin (helmintoqlar - qlist invaziyaları), *həşaratların* (pedikulyoz və ya ftiriaz - bitlilik, *akariaz* - gənə ilə, *miaz*, *ovod* - milçəklə və s.), bəzi *ibtidailərin* (malyariya, leyşmanioz, tripanosomoz və s.) və *göbələklərin* (məs., aspergillaların ağciyəyə invaziyası) törətdikləri oxşar proseslər - *invaziya* adlanır.

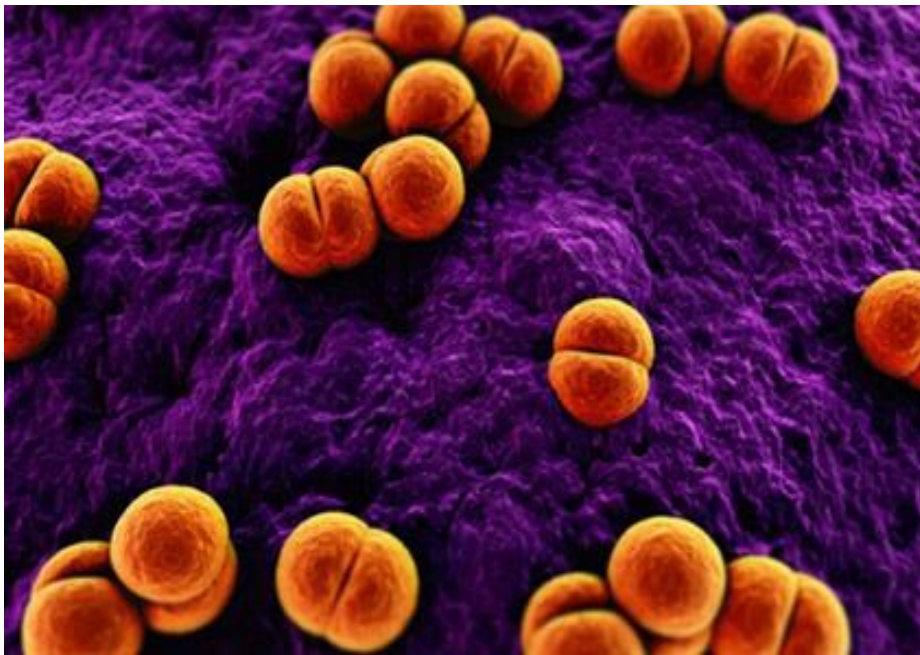
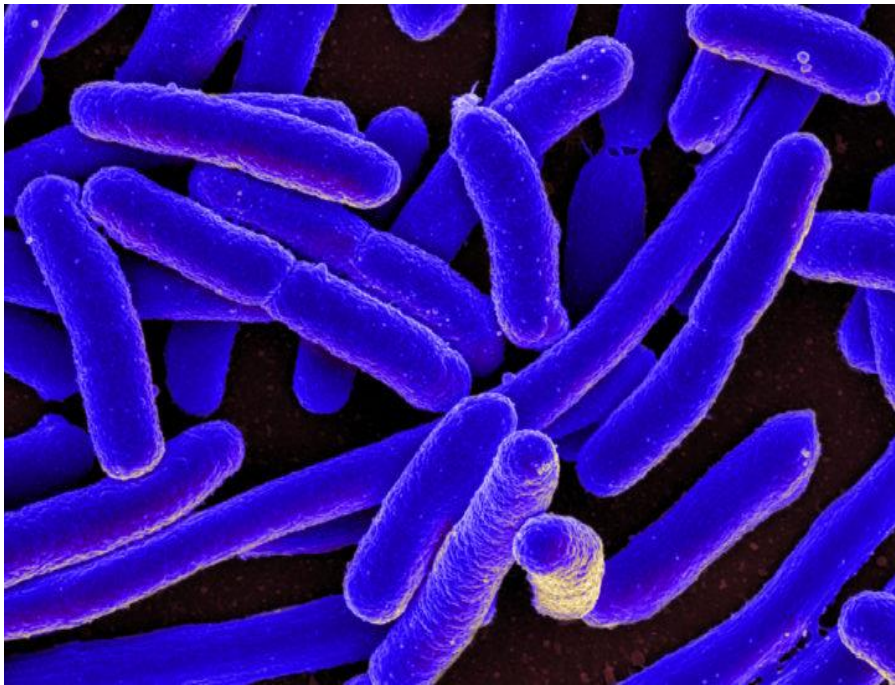
İnfeksiya və invaziya prosesləri - patogenetik və kliniki cəhətdən özünü - *infeksion xəstəlik* kimi biruzə verir.

Parazitizm xüsusiyyətləri:

- Obliqat parazitlər* (virus, rikketsiya, xlamidiya),
- Fakultativ parazitlər* (irin törədən koklar, bağırsaq və yara infeksiyalarının, difteriya, göy öskürək, vərəm, bruselloz, qara yaranın və s. törədiciləri),
- Təsadüfü parazitlər* (legionelloz, melioidoz, psevdotuberkulyoz və s.)

Xəstəlik törətmə xüsusiyyətləri:

- Patogen mikroorqanizmlər*
- Şərti-patogen mikroorqanizmlər*
- Saprofit mikroorqanizmlər*

Mikrobların patogenliyi və virulentliyi

Patogenlik - *mikrobların xəstəlik törətmə qabiliyyətidir* və hər bir **mikroorqanizm** növünün *genetik əlamətidir, spesifik xarakterə* malikdir.

Virulentlik - *patogenliyin dərəcəsinə* deyilir. **Viruslar** üçün “*virulentlik*” termini əvəzinə, “*infeksionluq*” termini işlədilir.

Virulentliyə görə - **mikroorqanizm şammları:**

- yüksək,
- zəif,
- avirulent şammlara bölünür.

Mikroorqanizmlərin virulentliyi

Virulentlik - laborator heyvanlar üzərində qiymətləndirilir:

- *letal doza - DL* (lat. *dosis letalis*),
- *infeksion doza - ID* (ing. *infectious dose*) təyin edilir.
- *Letal doza (LD)* - müəyyən vaxt ərzində yoluxdurulmuş təcrübə heyvanlarının *müəyyən hissəsinin* (%-lə) ölümünə səbəb olan *canlı mikroorqanizmin* və ya onun *toksininin* ən az miqdarıdır.

Tədqiqatın məqsədindən asılı olaraq:

- *mütləq (DCL)*,
- *minimal (DLM) dozaları*
- *orta ölüm dozası (DL_{50})* təyin edilir.

-İnfeksiyon doza (İD) - müəyyən vaxt ərzində yoluxdurulmuş təcrübə heyvanlarının *müəyyən hissəsində* (%-lə) infeksiyon xəstəlik törədən *mikroorqanizmlərin* ən az miqdarıdır.

Tədqiqatın məqsədindən asılı olaraq:

- *mütləq doza - ID_{100}*
- *orta infeksiyon doza - ID_{50} təyin edilir.*

Mikrobların patogenlik amilləri

Mikroorqanizmlərin patogenliyi - onların *patogenlik amilləri* ilə təmin olunur:

- *patogen mikroblar, saprofitlərdən* məhz bu *amillərinin* olmasına görə fərqlənirlər.

Patogenlik amillərinə - mikrob hüceyrəsinin *struktur elementləri, aqressiya fermentləri, toksinləri* aiddir.

Mikrobların hüceyrə və toxumalarda *adgeziyası, məs-kunlaşması*, orqanizmdə *müdafiə olunması* bu *amillərlə* təmin edilir.

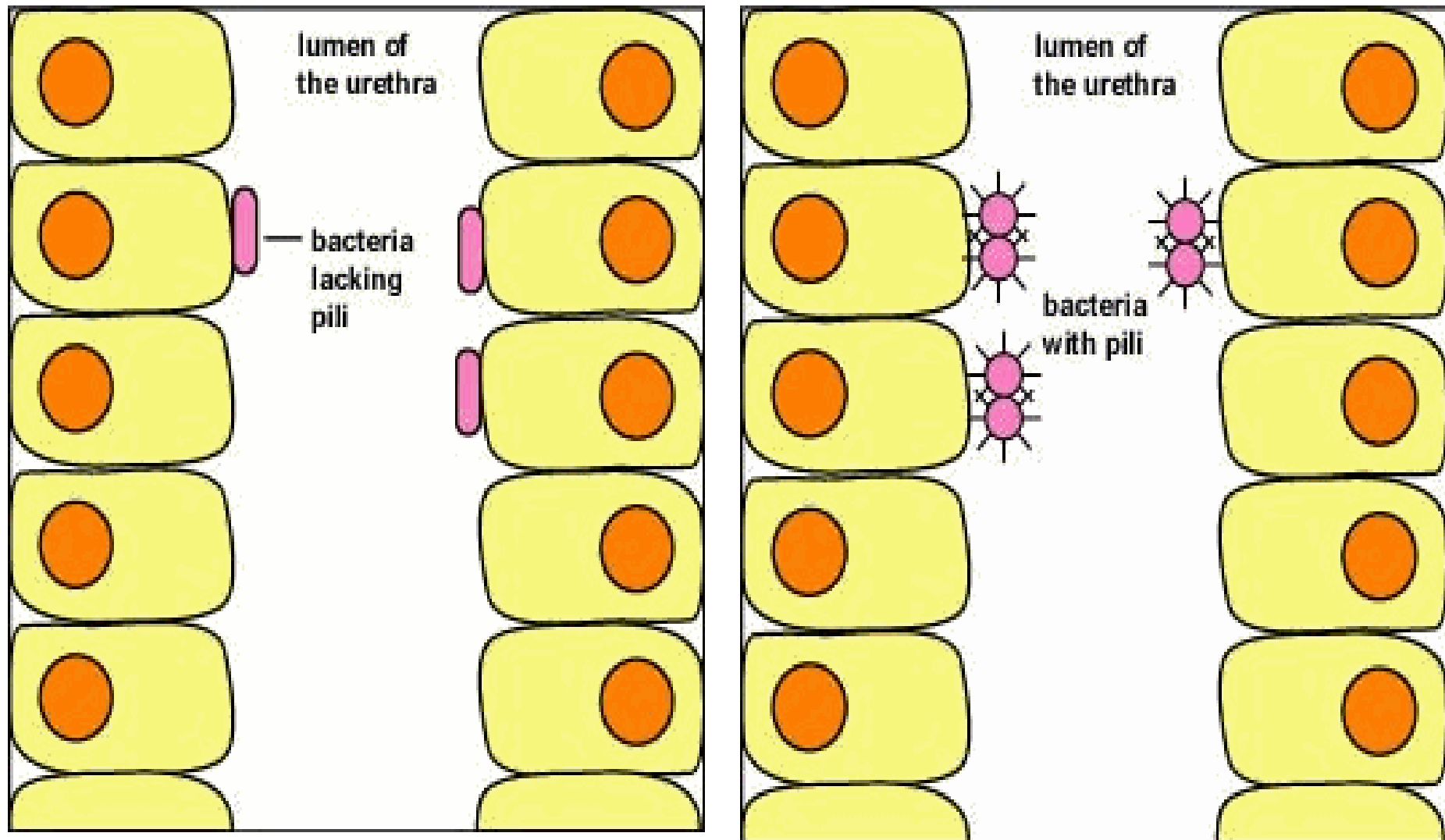
Adgeziya - *mikrobların* müvafiq *sahib orqanizmin toxuma* və *hüceyrələrinə yapışmaq* xüsusiyyətidir.

Mikroblar adgeziya olunmadıqda - toxuma səthindən *selik* və ya *digər mayelərlə yuyularaq* kənarlaşdırılır, nəticədə - *infeksiya prosesi* baş vermir.

Adgeziya - infeksiya prosesinin ilk mərhələsi olub, *infeksiyanın inkişafında* mühüm rol oynayır və *spesifikliyə* malikdir.

Mikrobların toxumalara və hüceyrələrə *adgeziya olunması* - *liqand-reseptor birləşmə mexanizmi* ilə baş verir.

Adgeziyanın patogenlikdə rolu

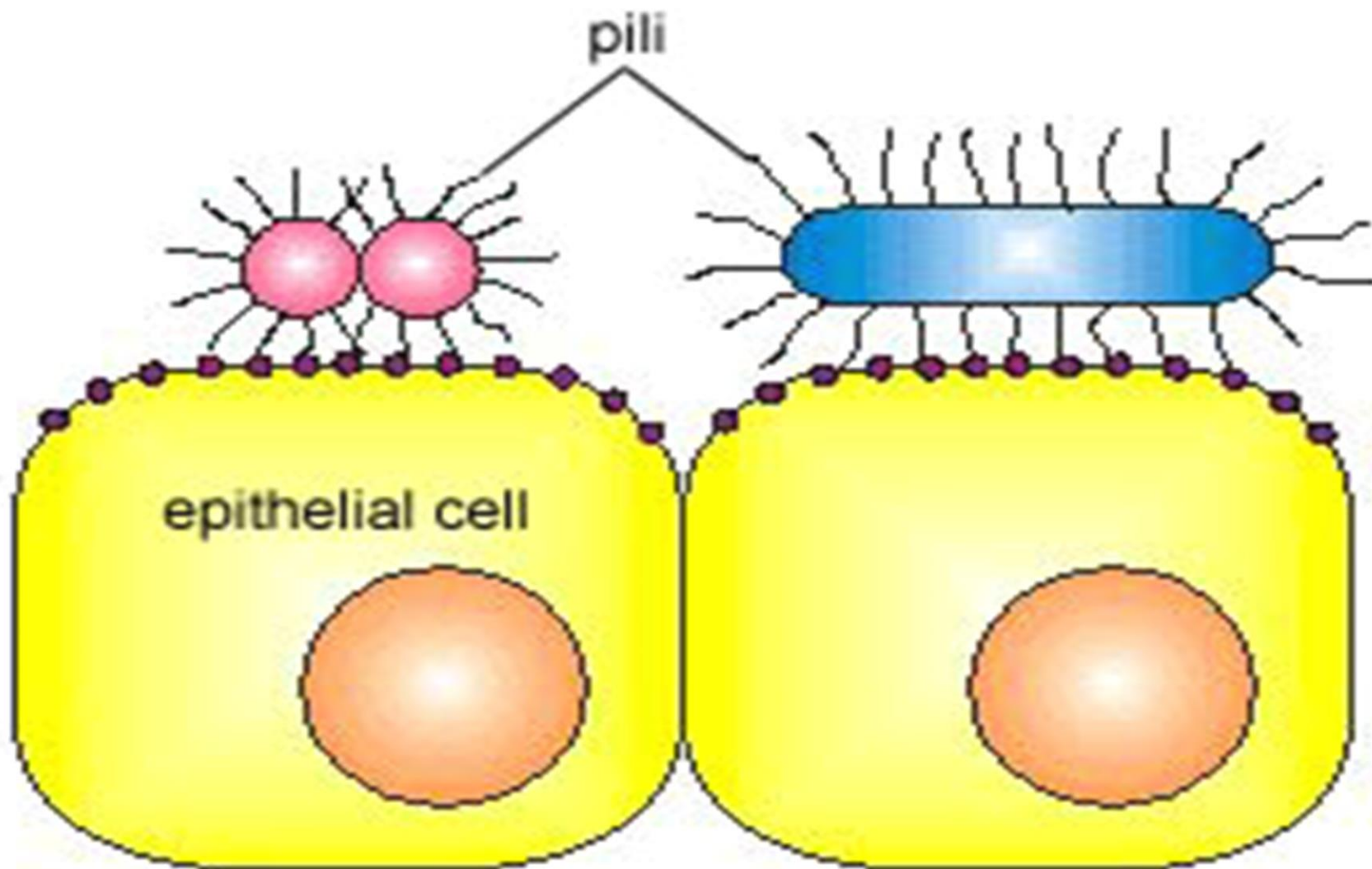
Qram mənfi bakteriyalarda - adgezin rolunu, əsasən adgeziv pililər, xarici membran zülalları və lipopolisaxaridlər yerinə yetirir.

Qram müsbət bakteriyalarda - adgezin rolunu, əsasən səthi zülallar və teyxoə turşusu yerinə yetirir.

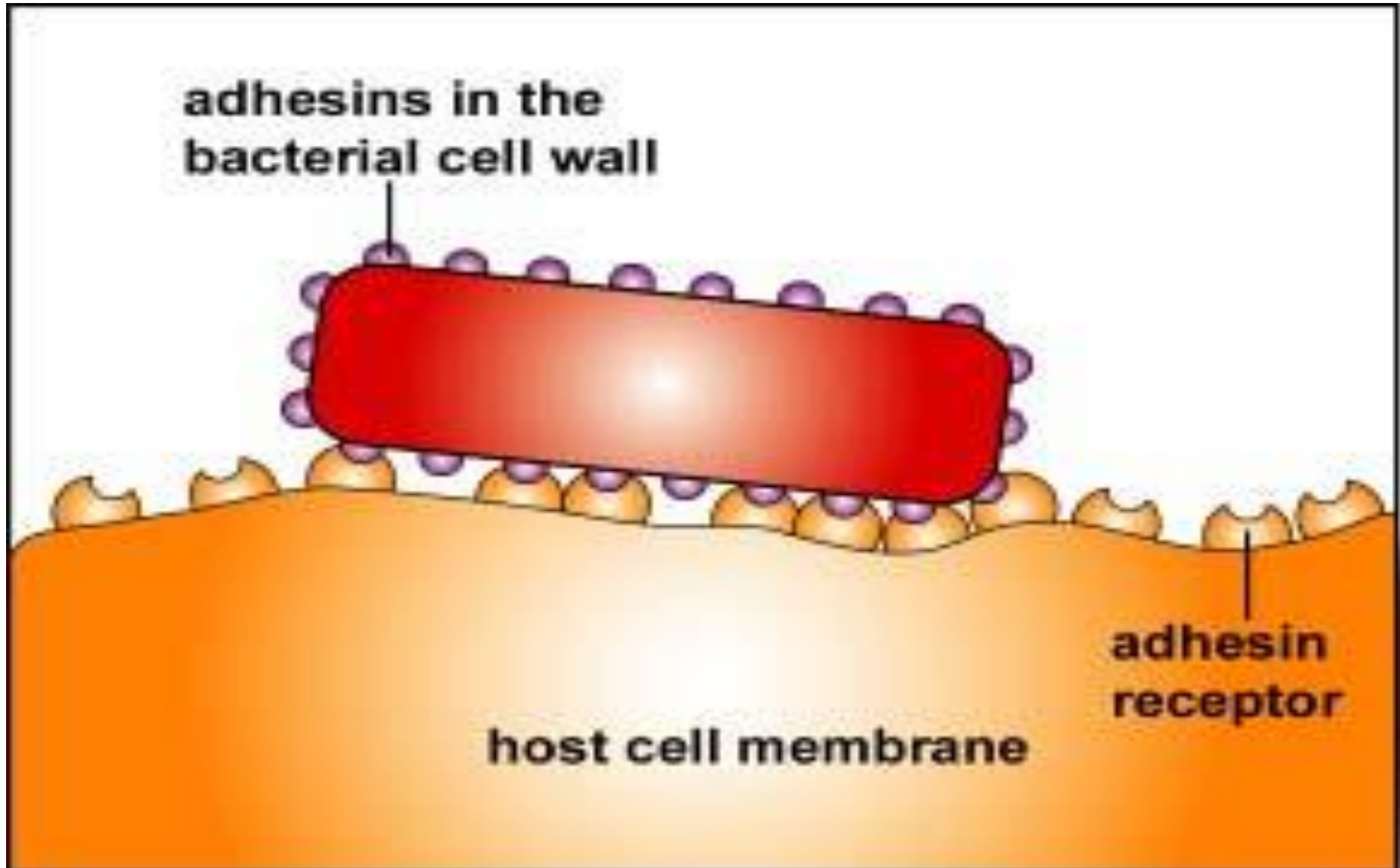
Mikroblarda - adgezinlər, sahib hüceyrələrdə isə onlara qarşı reseptorlar olmadığı halda, infeksiya prosesi baş vermir.

Patogen mikroorqanizmlər – qeyri-patogenlərdən, həssas makroorqanizm - qeyri-həssas makroorqanizmlərdən - adgezin və reseptorların olmasına görə fərqlənirlər.

Qram mənfi bakteriyalarda adgeziya

Qram mənfi bakteriyalarda adgeziya

Kolonizasiya (məskunlaşma) - *mikrobların* sahib orqanizmin *toxuma* və *hüceyrələrinə adgeziyasından* sonrakı xüsusiyyətidir. Yəni *mikrobların* orqanizmin müvafiq sahəsində çoxalaraq, orada *məskunlaşması prosesidir*.

Mikroblar əvvəlcə *dəri* və *selikli qışaların səthində məskunlaşır*, bu zaman *mikrob adgezinləri* ilə yanaşı, həm də bəzi *mikrobların toksinləri* (xolerogen, pertussin, difteriya ekzotoksini və s.) də mühüm rol oynayır.

Məskunlaşma – təkcə *mikrob dozasından* yox, həm də hüceyrələrdə olan *reseptorların miqdarından* da asılı olur.

İnvazivlik - *mikrobların* toxuma və hüceyrələrə *nüfuz etmək qabiliyyətidir*, yəni onların *dəri* və *selikli qışalarda kolonizasiyası* heç də həmişə *səthi qatlarla* məhdudlaşmır.

Bəzi *bakteriyaların* (şigellalar, iersiniyalar) *patogenliyi*, onların *epitel hüceyrələrə* daxil olması - *penetrasiyası* ilə əlaqədardır.

Qram mənfi bakteriyaların penetrasiyaya səbəb olan *xarici membran zülalları* - *invazinlər* adlanır.

İnvazinlərin sahib hüceyrələrin səthindəki *reseptorlarla* (integrinlərlə) qarşılıqlı təsiri - *mikrobun endositozu* (“*udulması*”) ilə nəticələnir.

İnvazivliyə və aqressivliyə səbəb olan patogenlik amilləri

Mikrobların - makroorqanizmdəki invazivliyi və müdafiə amillərindən qorunması, onların ***aqressiya fermentləri*** sintez etməsi ilə sıx əlaqədardır.

Aqressiya fermentlərinin əksəriyyəti sahib hüceyrələrin membranını, hüceyrələr arası maddələri parçalamaqla onların ***keçiriciliyini artırır*** və mikrobların ***toxumalarda yayılmasını*** təmin edir.

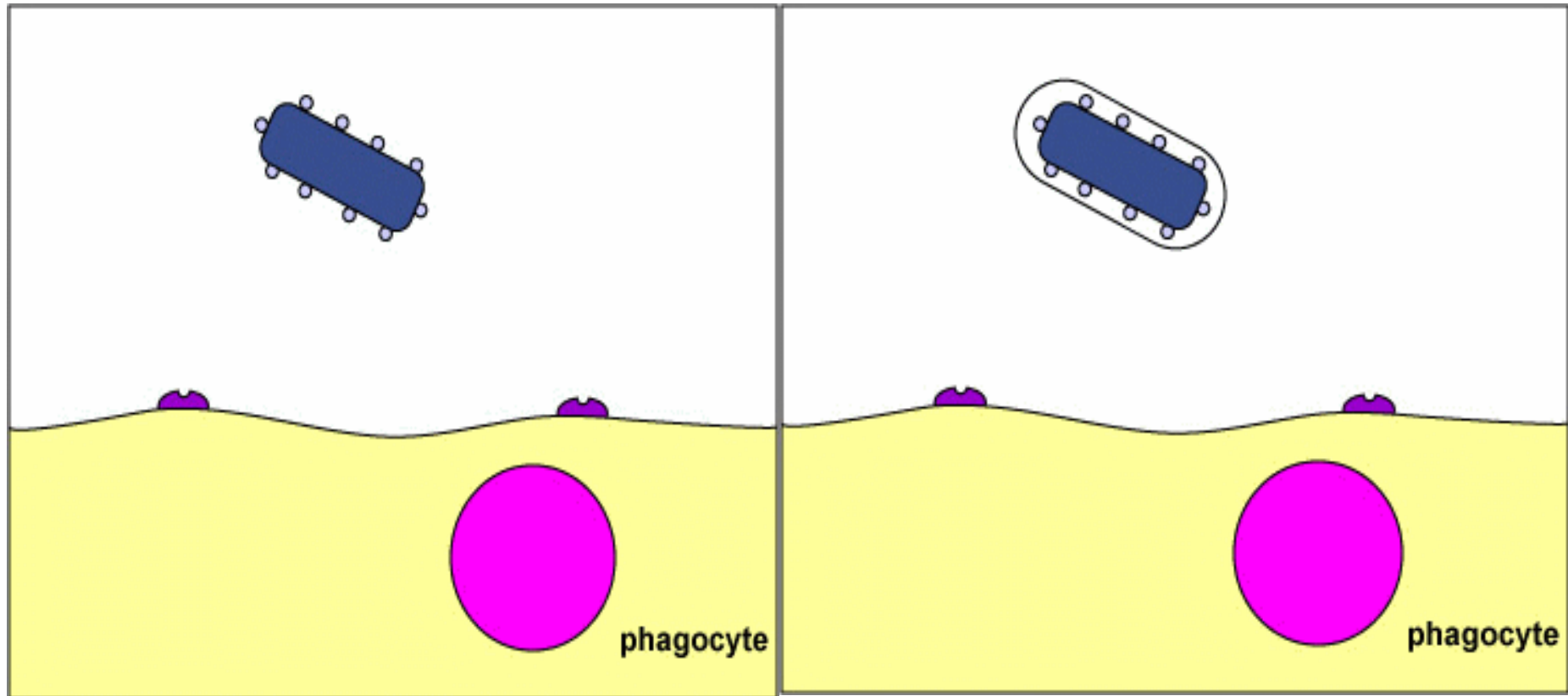
Mikrobların aqressiya fermentləri

- *Hialuronidaza*,
- *Neyraminidaza (sialidaza)*,
- *Kollagenaza*
- *Lesitinaza (fosfolipaza)*
- *Plazmakoaqulaza*
- *DNTaza*
- *İgA-proteaza*
- *Fibrinolizin*
- *Sitolizirlər (hemolizin, leykosidin)*

Antifaqositar patogenlik amilləri

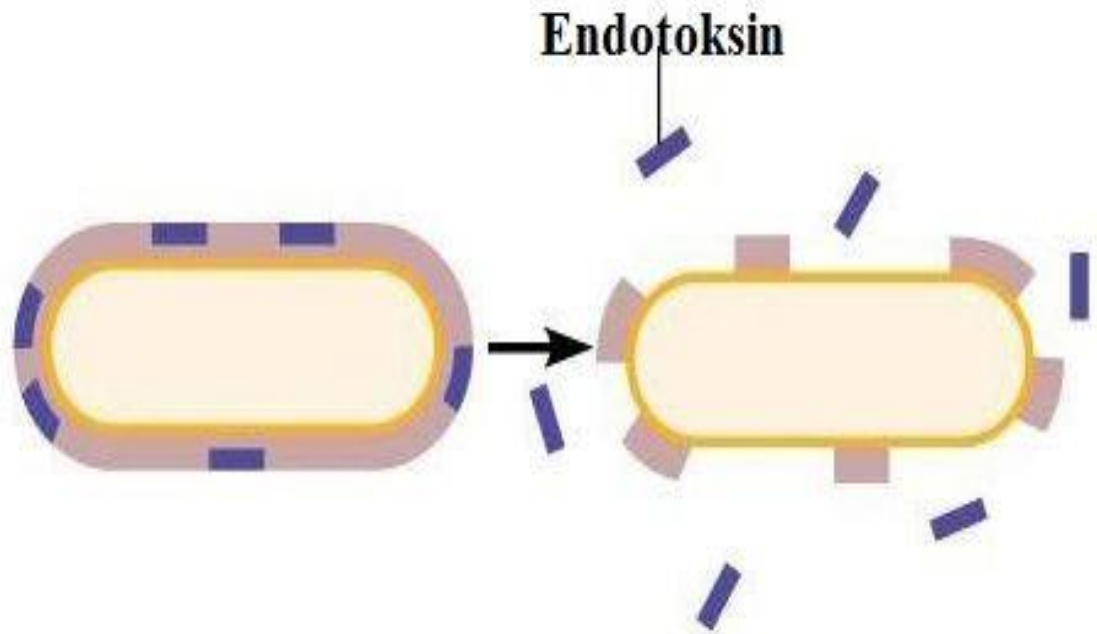
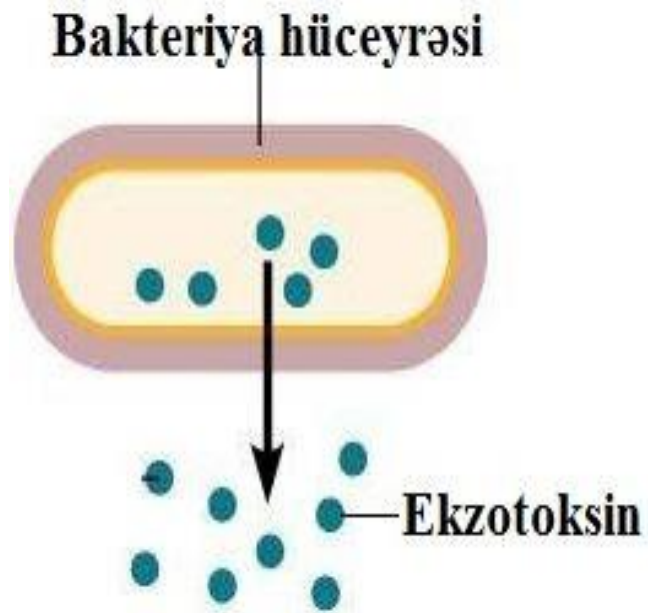
Mikroorqanizmlər - orqanizmə daxil olduqdan sonra ilk növbədə *faqositoz funksiyasını* yerinə yetirən *faqositar hüceyrələrlə* qarşılaşırlar. Bu hüceyrələrdən qorunmaq üçün onlar *antifaqositar xüsusiyyətləri* olan - *kapsula, mikrokapsula, selik qatı, flagella* və s. kimi *patogenlik amillərinə* malik olurlar. Bunlar *mexaniki baryer* kimi mikrob hüceyrəsinin *səthini pərdələyir* və onların *faqositlər tərəfindən tanınması* və *udulmasına* mane olur.

Antifagositar patogenlik amilləri

Bakteriya toksinləri - makroorqanizmin bir-çox *hüceyrələrinə* birbaşa *spesifik toksiki təsirə* malik olan, yaxud *dolayısı yolla* (bioloji aktiv maddələrin sintezini induksiya etməklə) orqanizmdə *intoksikasiya əlamətlərinə* səbəb olan maddələrdir. *Toksinlər* - *kimyəvi quruluşlarına* və *bioloji xüsusiyyətlərinə* görə 2 qrupa: -

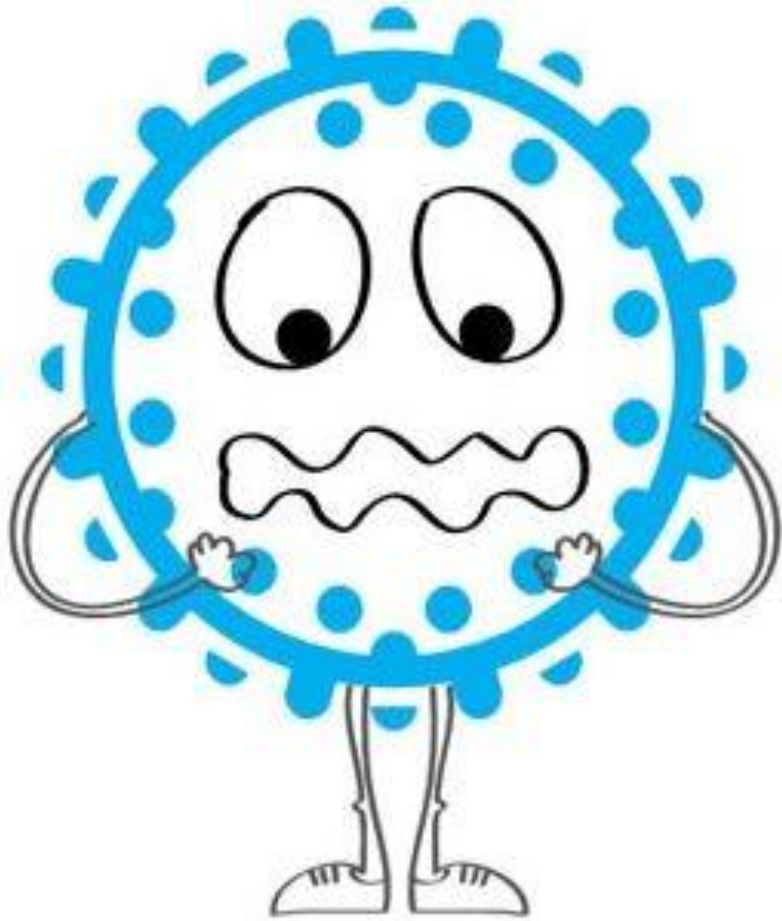
- *ekzotoksinlər (zülali toksinlər)* və
- *endotoksinlərə* bölünür.

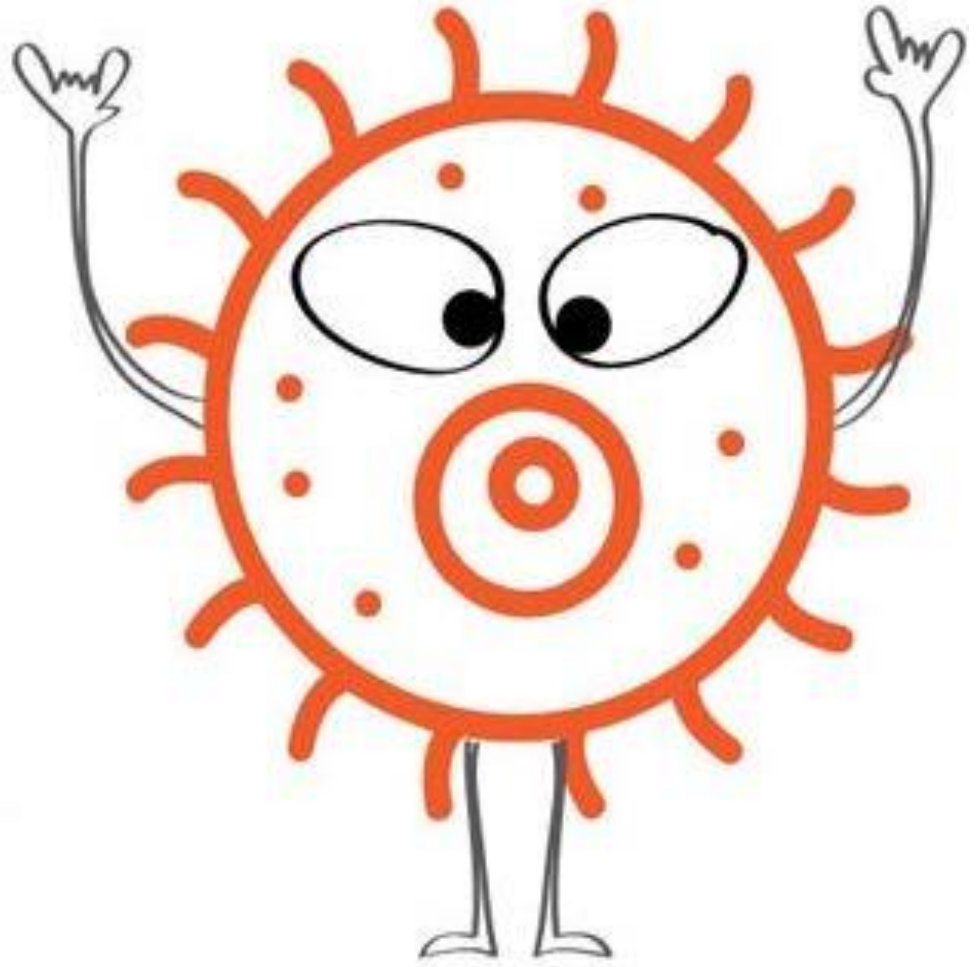
Ekzotoksinlər - çox kiçik konsentrasiyalarda *makroorqanizm hüceyrələrinə* öldürücü təsir göstərən *zülal təbiətli termolabil maddələrdir*.

-Sintez olunduqları hüceyrə ilə əlaqəsinə görə:

- ***A sinif ekzotoksinlər*** (histotoksin, sitotoksin, leykosidləri, hemolizidləri və s.)
- ***B sinif ekzotoksinlər*** (tetanospazmini, neyrotoksin, pertussin və s.)
- ***C sinif ekzotoksinlər*** (şiqə və şiqaya oxşar toksinlər, leykosidin, enterotoksin, pnevmolizin və s.)

Ekzotoksin

Endotoksin

Hədəf hüceyrələrə təsirlərinə görə:

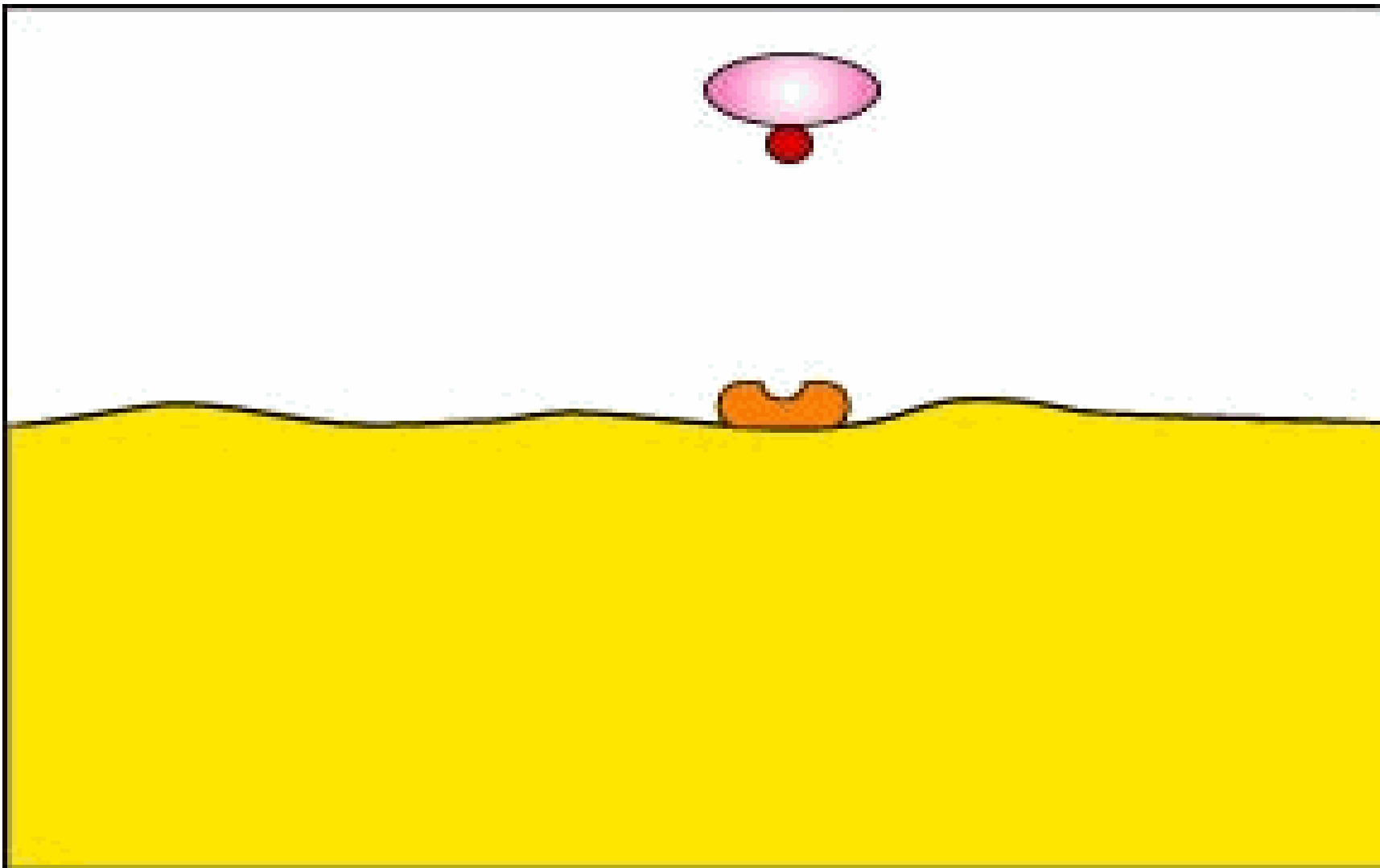
- enterotoksinlər** - nazik bağırsağın epitelini (enterositləri) zədələyir;
- neyrotoksinlər** - *sinir hüceyrələrinə, sinir-əzələ sinapslarına* təsir göstərir;
- dermonekrotoksinlər** - *dəri örtüyünün nekrotik zədələnməsini* törədir;
- hemolizirlər** - *eritrositləri, bəzən digər hüceyrələri* lizisə uğradır;
- leykosidirlər** - *leykositləri, bəzən makrofaqları* məhv edir;
- sitotoksinlər** - *orqanizmin müxtəlif hüceyrələrinə toksiki* təsir göstərirlər.

Quruluşuna görə ekzotoksinlər:

-Sadə toksinlər - bir *polipeptid zəncirindən* ibarət qeyri-fəal *zülali maddə* olub, *protoksin* də adlanır. *Mikro-*
bun özü tərəfindən, yaxud *normal mikroflora nümayəndələri* və ya hədəf hüceyrələri *endoproteazaları* təsirdən aktivləşərək - *bifunksional aktiv B-A strukturuna* çevrilir. *B hissəsi* - *təbii toksoiddir*, nəqliyyat funksiyası daşıyır; *A hissəsi* - *fermentativ aktivliyə* malikdir, *toksinin spesifikliyini* və *orqanotropuluğunu* təmin edən *B hissə* tərəfindən aktivləşir.

Mürəkkəb toksinlər - 1 və ya 1-neçə B hissənin, A hissə ilə birləşməsindən ibarət **mürəkkəb bifunksional struktura** malikdir və **hazır şəkildə** olur. Məsələn, **vəba enterotoksini** - 5 B hissənin, A hissəyə birləşməsindən ibarətdir. Təsir mexanizmi **molekulyar səviyyədə** baş verir və bir neçə **mərhələdən** ibarətdir: **I mərhələdə** - toksinin **B hissəsi**, hədəf hüceyrənin **spesifik reseptorları** ilə birləşərək **toksin-reseptor kompleksi** əmələ gətirir; **II mərhələdə** - toksin **proteaza** təsirindən qismən **proteolizə uğrayır** və aktivləşmiş bifunksional **B-A strukturu** əmələ gəlir; **III mərhələdə** - toksinin **A hissəsi** hüceyrə daxilinə keçir və onun təsiri ilə hüceyrə daxilində həyati vacib **biokimyəvi proseslərin pozulması** baş verir, nəticədə **hüceyrə məhv olur**.

Ekzotoksinin (B-A) hüceyrəyə daxil olma mexanizmi

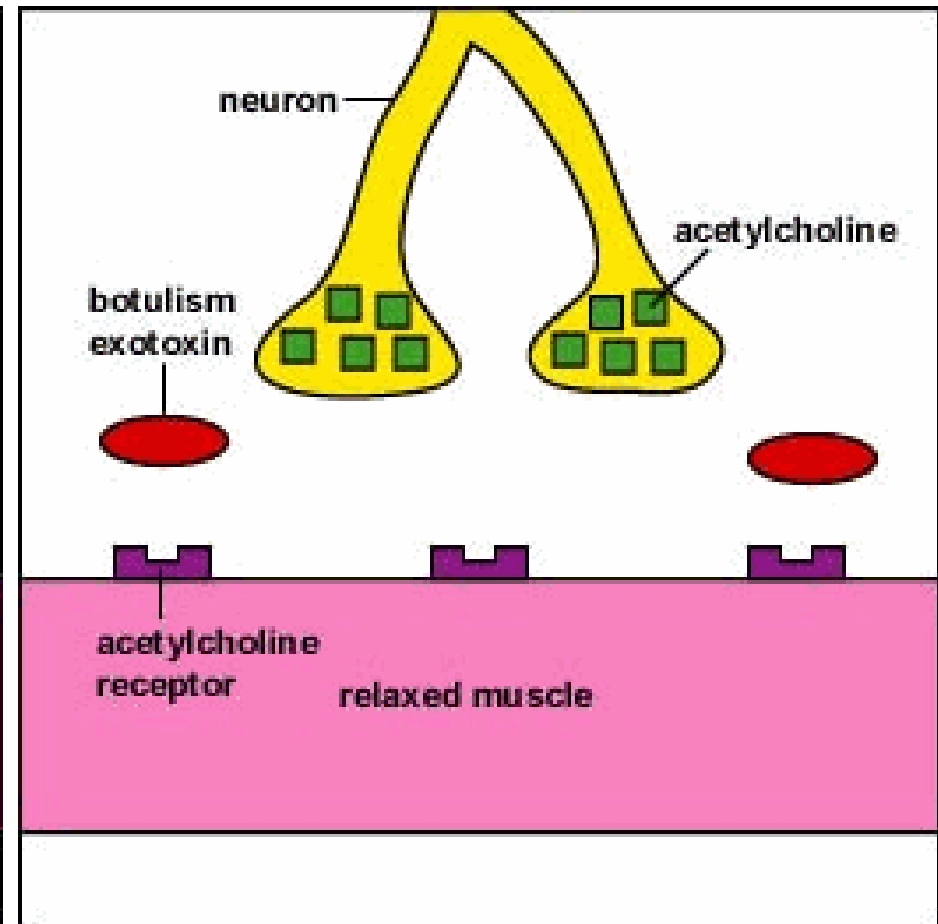
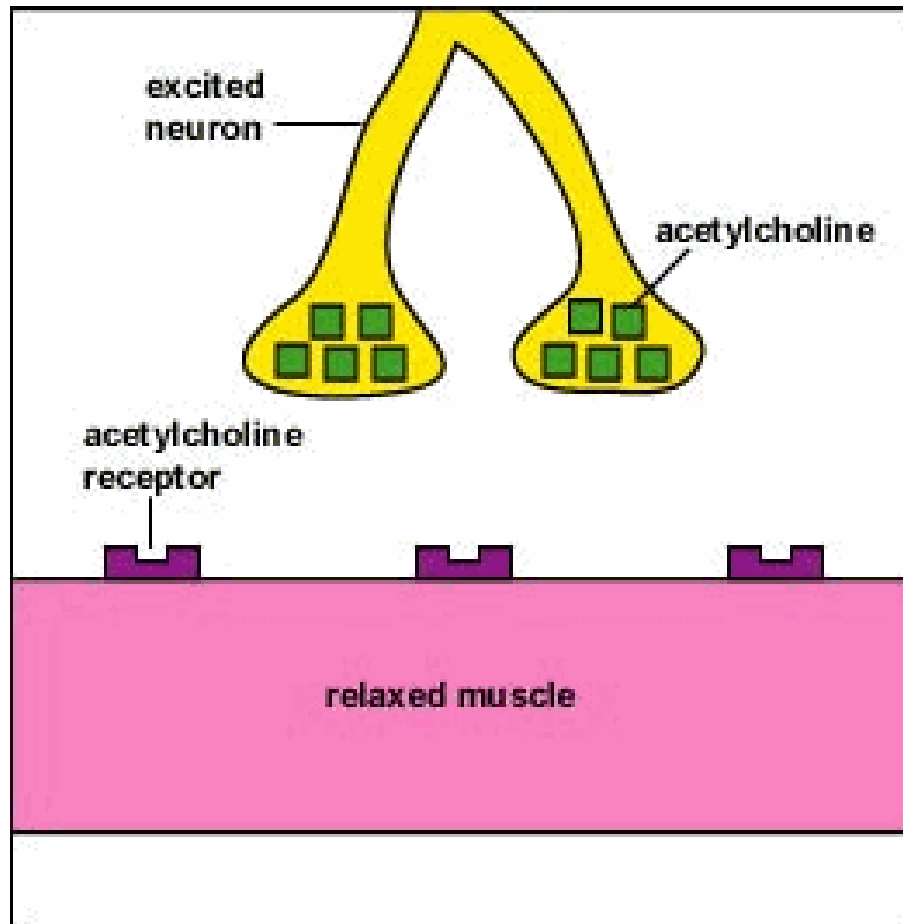

Təsir mexanizminə görə ekzotoksinlər:

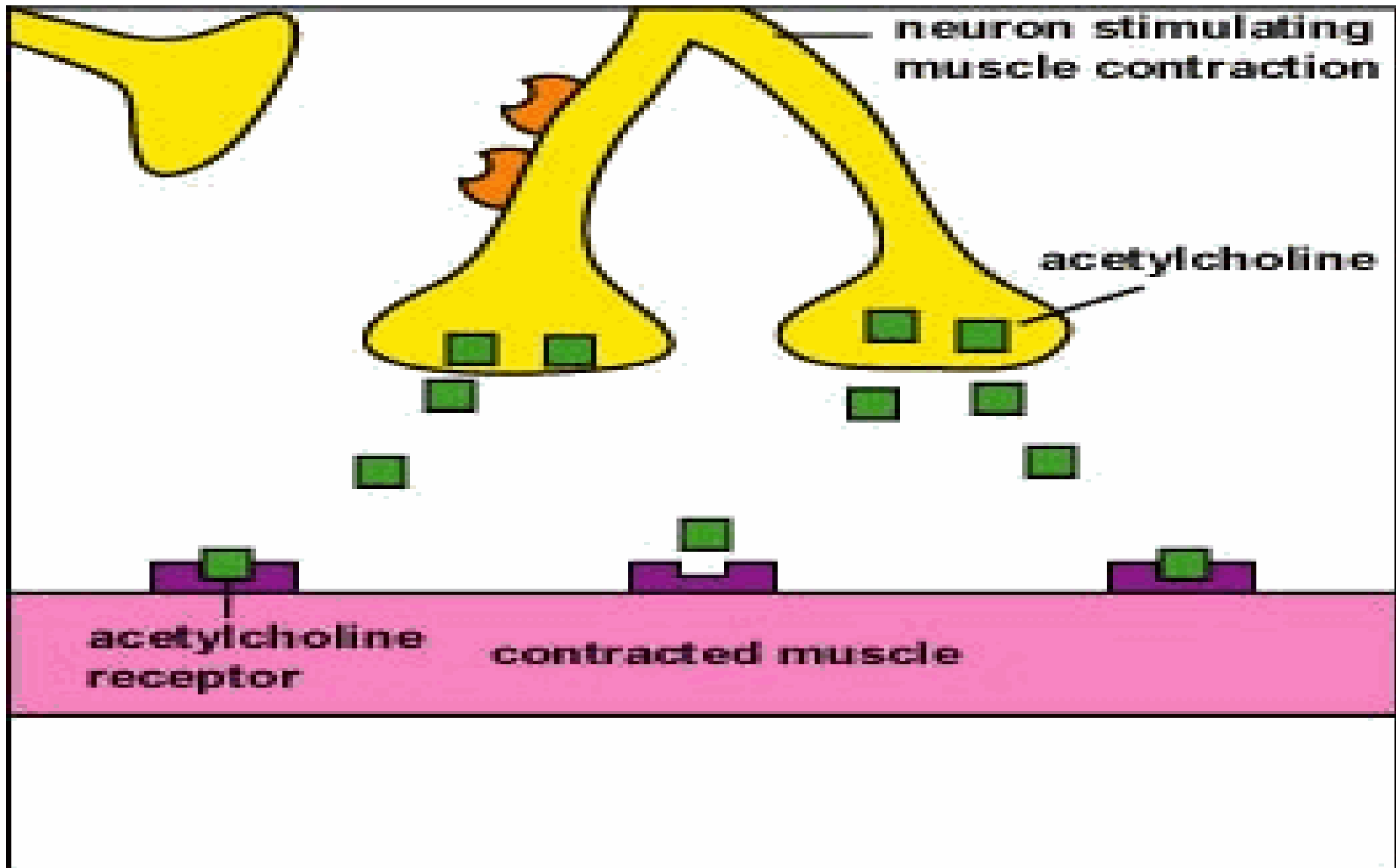
- *Sitoplazmatik membrana təsir edənlər* (O-perfrinqolizin, O-steptolizin, O-listeriolizin, pnevmolizin, **E.coli** hemolizini və s.)
- *Metabolizmi aktivləşdirənlər* (**E.coli-nin** - termolabil (TL) və termostabil (TS) enterotoksinləri, sitotoksik nekrotik amili (CNF), **V.cholerae-nin** - enterotoksini (xole-rogen toksini), **B.anthraxis-in** - ödem amili, **B.pertussis-in** - pertussis və dermonekrotik (DNF) toksinləri, **C.difficile-nin** - A və B toksinləri və s.)

- *Zülal sintezini ingibisiya edənlər (C.diphtheriae – histotoksini, P.aeruginoza-nın - A ekzotoksini, Sh.dysenteriae-nın - şıqa və E.coli-nin - şiqaya bənzər toksini - Stx-toksinlər və s.)*
- *Proteaza xüsusiyyətinə malik toksinlər (botulizm və tetanus neyrotoksinləri, B.anthraxis-in - letal amili aiddir.*
- *İmmun cavabı aktivləşdirənlər (S.aureus-un - toksik şok sindromu toksini (TSST-1), enterotoksinləri, eksfoliatin toksini, S.pyogenes-in - pirogen ekzotoksini və s.)*

Botulizm neyrotoksininin təsir mexanizmi

Tetanospazminin təsir mexanizmi

Ekzotoksinlərin mühüm xüsusiyyətlərindən biri də onların - *anatoksinə* çevrilməsidir. *Anatoksin* - *toksiki xüsusiyyəti* itirilmiş, *immunogenlik xassəsi* saxlanılmış *toksinin analoqudur*, *spesifik profilaktikada* istifadə edilir. *Ekzotoksin* yüksək toksikliyə malikdir, *mkq miqdarı* laborator heyvanlarının *ölümünə* səbəb olur. Məsələn, *C.tetani toksininin 1mq* - *1000000 dəniz donuzunu öldürə bilir*, *C.botulinum toksini* - bütün *bioloji* və *kimyəvi zəhərlərin ən güclüsüdür*, təqribən - *6 kq-ı* yer kürəsi əhalisini məhv edə bilər!

Endotoksinlər - **qram mənfi bakteriyaların** xarici membran **lipopolisaxaridləridir (LPS)** - **lipid** və **polisaxarid kompleksindən** ibarətdir. **Polisaxarid kompleksi – immunogenliyi** təmin etməklə **O-spesifik oliqosaxarid zəncirindən** və **R-özək hissədən** təşkil olunmuşdur. **Zülali toksinlərdən** fərqli olaraq **termostabildir**, hüceyrələr məhv olduqdan sonra ətraf mühitə çıxır. **Endotoksinin** əsas **bioloji təsir** effektlərindən biri **böyük dozada - hipotermiya, kiçik dozada - hipertermiyaya** (qızdırma reaksiyasına) səbəb olmasıdır.

İnfeksiyon prosesin baş verməsində makro- orqanizmin rolu

İnfeksiyon prosesin baş verməsində *patogen mikroblar-*
dan əlavə *həssas makroorqanizmin* olması vacib şərtlər-
dən biridir.

- *Yaşın rolu*
- *Cinsin rolu*
- *Qidalanmanın rolu*
- *İrsi amillər*
- *Sinir sisteminin vəziyyəti*
- *Endokrin sisteminin vəziyyəti*
- *İmmun sistemin vəziyyəti*

İnfeksiyon prosesin əmələ gəlməsində ətraf mühit amillərinin rolu

İnfeksiyon prosesin əmələ gəlməsində, inkişafında və gedişində - *ətraf mühit amilləri* (fiziki, kimyəvi və bioloji amilləri) yalnız *mikroorqanizmlərə* yox, həm də *makroorqanizmlərə* təsir göstərir.

- *Temperaturanın rolu*
- *Şüaların rolu*
- *İctimai amillərin rolu*
- *Antropogen və ekoloji amillərin rolu*
- *Yatrogen amillərin rolu*

İnfeksiyon xəstəliklərin xüsusiyyətləri

İnfeksiyon proses özünü klinik cəhətdən *infeksiyon* və ya *yoluxucu xəstəlik* kimi biruzə verir və *digər xəstəliklərdən* fərqlənir.

- *Hər bir infeksiyon xəstəliyinin özünə məxsus törədicisi* vardır,
- *İnfeksiyon xəstəliklər yoluxuculuq xüsusiyyətinə* malikdir (*kontagiozluq indeksi*),
- *İnfeksiyon xəstəliklər dövrü gedişə* malikdir,
- *İnfeksiyon xəstəliklərin xarakterik xüsusiyyətlərindən biri də, hər bir xəstəlik üçün spesifik olan immunitetin formalaşmasıdır.*

İnfeksiya mənbələri

İnfeksiyanın etioloji amilləri, əsasən *xəstə* və ya *mikrob* *gəzdirici orqanizmlərdə*, bəzən isə *ətraf mühitin müxtəlif obyektlərində* ola bilər.

- *antroponoz infeksiya* - mənbəyi yalnız *xəstə insanlardır*,
- *zoonoz infeksiya* - mənbəyi əsasən *xəstə heyvanlardır*,
- *zooantroponoz infeksiya* - xəstəlik mənbəyi *heyvanlar* və onlardan yoluxmuş *insanlardır*,
- *sapronoz infeksiya* - mənbəyi *ətraf mühit obyektləridir* (torpaq, su, bitkilər və s.).

Yoluxma mexanizmləri

- **Aerogen mexanizmi** - törədicilər orqanizmə *hava-damcı* və *hava-toz yolla* yoluxur.
- **Fekal-oral mexanizmi** - törədicilər *nəcislə* yayılaraq *qida məhsullarına* düşür, orqanizmə *alimantar* və *mexaniki yolla* yoluxur.
- **Təmas mexanizmi** - törədicilər müxtəlif yerlərdə *lokəlizasiya* olunaraq yayılır, orqanizmə *təmas-məişət yolla* və *su yolu* ilə yoluxur.
- **Transmissiv mexanizmi** - törədicilər *xəstə insanların* və *heyvanların qanında* olur, orqanizmə *qansoran həşəratlar* (ağcaqanad, bit, birə, gənə və s.) *vasitəsilə* yoluxur.

İnfeksiyanın giriş qapısı:

- *etioloji amillərin* və ya *törədici*lərin orqanizmə daxil olduğu yerdir, *infeksiyanın baş verməsi* üçün bu *xarakterik xüsusiyyətlərdən* biridir. Törədici, ancaq müəyyən *giriş qapılarından* daxil olduqda xəstəlik törədə bilər. Məsələn, *qazlı qanqrena* və *tetanusun törədici*ləri - *yaraya düşdükdə*, *dizenteriyanın törədici*ləri - *yoğun bağırsağın epitel hüceyrələrinə* daxil olduqda, *qızılca virusları* - *tənəffüs yollarının epitel hüceyrələrinə* daxil olduqda *xəstəlik* törədirlər. Bəzi *törədici*lər giriş qapısında, iltihab ocağında - *ilkin affekt* (məsələn, taun, tulyaremiya -*bubon*, qara yara - *korbunkul*) əmələ gətirirlər.

Yoluxdurucu dozası:

- *törədici*lər orqanizmə, yalnız *müəyyən dozada* daxil olduqda xəstəlik törədə bilir, *bu doza* – *yolux- durucu* və ya *böhran dozası*, yaxud *infeksion doza (İD)* adlanır. Az dozada orqanizmə daxil olmuş mikroblar *xəstəlik törətmirlər*, lakin orqanizmdə törədiciyə qarşı müəyyən qədər - *rezistentliyə* və ya *məişət immunitetinə* səbəb olurlar. Yoluxdurucu doza fərqli olur, məsələn, *vərəmlə xəstələnmək* üçün - *1 hüceyrə*, histoplazmoz üçün - *1 spora*, tulyaremi- ya üçün - *12 hüceyrə*, dizenteriya üçün - 10^2 , qarın yatalağı üçün - 10^5 , vəbanın inkişaf etməsi üçün isə - 10^6 - 10^{10} *törədici* lazımdır.

İnfeksion xəstəliklərin dövrləri:

- *dövrlərin müddəti* - *törədicilərin növündən, makroorqanizmin həssaslığı və rezistentliyindən* asılıdır.

- *İnkubasiya* və ya *gizli dövr* - patogen mikrobların makroorqanizmə daxil olmasından, xəstəliyin ilk əlamətlərinin müşahidə olunmasına qədərki müddətdir.

- *Prodromal* və ya *xəbərdarlıq dövrü* - gizli dövrdən sonrakı dövr olub, orqanizmdə intoksikasiya nəticəsində ümumi və ya qeyri-spesifik əlamətlərlə müşayiət olunur.

- *Klinik təzahürlər dövrü* - inkubasiya və ya prodromal dövrlərindən sonra başlayır və hər bir infeksiya xəstəlik üçün xarakter olan əlamətlərlə müşayiət olunur.

- *Sağalma* və ya *rekonvalesensiya dövrü* - klinik əlamətlərin tədricən sönməsi və orqanizmin funksiyalarının bərpa olunması dövrüdür.

İnfeksion xəstəliklərin formaları:

- Mənşəyinə görə* (ekzogen və endogen infeksiya),
- Törədicilərin orqanizmdə lokalizasiyasına görə* - (ocaqlı və generalizasiyalı infeksiyalar),
- Törədicilərin və onların toksinlərinin orqanizmdə yayılması* - (limfogen, hematogen, bəzən neyrogen yolla yayılır - bakteremiya, sepsis, septisemiya, septikopiemiya, toksinemiya),
- Törədicilərin sayına görə* (mono-, di-, poli- və ya qarışıq infeksiyalar, superinfeksiya, reinfeksiya, residiv infeksiya),
- Törədicilərin orqanizmdə qalma müddətinə görə* (kəskin və xroniki infeksiyalar).

Kəskin infeksiyalar - nisbətən *qısa müddətli* olub, təqribən *1 həftədən - 1 ayadək* (qrip, qızılca, vəba və s.) davam edir. *Xroniki infeksiyalar* - bir qayda olaraq nisbətən *uzun inkubasiya dövrünə*, həm də *uzun müddətli gedişə* malik olur: *6 aydan çox*, bəzən *illərlə* (vərəm, cüzam, bruselloz, malyariya, sifilis, virus hepatitləri və s.) davam edir.

-Törədicilərin orqanizmdə uzun müddət qalması – persisiya ilə müşayiət olunur. *Persistensiyanın* bir forması - *mikrobgəzdiricilik* olub, *törədicilərin* orqanizmdə uzun müddət, bəzən isə *ömür boyu* qala bilməsi halıdır.

Makroorqanizmlə qarşılıqlı təsirinin müddətinə görə:

- ***Kəskin infeksiya*** - hüceyrə səviyyəsindəki ***produktiv infeksiyaya*** müvafiqdir, bəzən ***qabarıq kliniki şəkildə***, bəzən isə ***inapparant formalı (subklinik)*** gedişə malik olur - ***tam sağalma*** və ya ***ölümlə*** nəticələnə bilər.

- ***Persistensiyalı infeksiya*** - viruslar orqanizmin hüceyrələrində uzun müddət ***“mürgüləyən” formada*** qala bilər, bu ***hüceyrələrin permissivliyi*** ilə əlaqədar olur. Belə infeksiya - ***virusların ətraf mühitə xaric olmasından*** və ***xəstəliyin simptomlarından*** asılı olaraq ***virusgəzdircilik, latent, xroniki*** və ***ləng virus infeksiyaları*** şəklində təzahür edir.

-Xəstəliyin klinik təzahürlərinə görə:

- Tipik infeksiyalarda - xəstəlik özünü ona xarakterik olan bütün əlamətlərlə - *simptom* və *sindromlarla* biruzə verir.

- Atipik infeksiyalarda - xəstəlik xas olmayan əlamətlərlə
- inapparant, silinmiş, ildırımvari və abortiv formalarda olur.

-İnfeksion xəstəliyin gedişi:

- Xarakterinə görə: *yüngül, ağırlaşmayan* və *residivsiz, ağır, fəsadlı* və *residivli infeksiyalar* rast gəlinir.

-Müddətinə görə: 1-3 ay müddətində qurtaran - *kəskin*,
4-6 ay müddətində qurtaran - *uzanmış* və ya *yarım kəskin*, 6 aydan çox davam edən - *xroniki infeksiyalar* vardır.

Virus infeksiyalarının xüsusiyyətləri

Viruslar - digər mikroorqanizmlərdən kəskin fərqlənir, genetik olaraq *obliqat hüceyrədaxili parazitlərdir* və onların törətdiyi infeksiyon prosesin *özünə məxsus xüsusiyyətləri* vardır. **Viruslar** arasında *qeyri-patogen* nümayəndələr yoxdur, buna görə də onlar üçün “*patogenlik*” termini istifadə olunmur, *virulentlik* termini isə *infeksionluq* kimi ifadə olunur. Viruslar *sahib orqanizmlərdə*, yalnız ona *uyğun reseptorlara* malik *hüceyrələri zədələyir* bu **virusların** müəyyən hüceyrələrə *tropizmi* ilə əlaqədardır. Məsələn, **hepatit virusları** - *hepatositlərdə* (hepatotrop), **quduzluq virusları** - *sinir hüceyrələrində* (neyrotrop) çoxalır VƏ S..

Həssas hüceyrələrin yoluxması, heç də mütləq *virusların hüceyrələrdə çoxalması* demək deyil, belə ki, *həssaslıq* - hüceyrə sisteminin *permissivliyi* (ing. *permission*-icazə, imkan vermə) ilə eyni deyil. Hüceyrə sistemi *permissiv* olarsa, yəni hüceyrədə *virusun infeksiyon proses* üçün *istifadə etdiyi amillər* olarsa, bu zaman hüceyrə *virusların* formalaşmasında *aktiv* iştirak edir. *Replikasiya dövrü* qurtardıqdan sonra isə *infeksiyon nəsil* əmələ gəlir, bu proses *yarım permissiv* və *qeyri-permissiv hüceyrələrdə* baş vermir.

Hüceyrə sisteminin permissivliyinə görə:

- ***Produktiv infeksiya*** - permissiv hüceyrələrdə baş verir, reproduksiyanın bütün dövrləri ilə xarakterizə olunur və infeksiyon nəslin formalaşması, yəni ***virusların çoxalması*** ilə nəticələnir.

- ***Abortiv infeksiya*** - produktiv infeksiyadan, infeksiyon virus hissəciklərinin əmələ gəlməməsi və ya onların cüzi miqdarda əmələ gəlməsi ilə fərqlənir.

- ***İnteqrativ infeksiya*** - virus genomunun hüceyrə genomu tərkibinə ***inteqrasiya*** etməsi və onunla bir yerdə ***replikasiya olunmasından*** baş verir;

Virusların hüceyrə ilə qarşılıqlı təsirinə görə:

- Sitolitik infeksiyalar - virusla yoluxmuş hüceyrənin sitoplazmatik membranının keçiriciliyinin artması ilə əlaqədar ***hüceyrənin ölümü*** baş verir.

- Qeyri-sitolitik infeksiyalar - hüceyrələrin birləşmə vasitə ***lizi*** baş vermir, hüceyrələr müəyyən müddətdə *həyat qabiliyyətini* saxlayaraq virus hissəciklərinin sintezini təmin edirlər. Yoluxmuş hüceyrələrdə *programlaşmış ölüm mexanizminin* - ***apoptozun*** işə düşməsi, virusların *reproduksiyasını* və orqanizmdə *yayılmasını* məhdudlaşdırır.

Virusların hüceyrə ilə qarşılıqlı təsiri:

- *Kəskin forma infeksiyada* - virus nəsili yarandıqdan sonra ya *hüceyrə məhv olur*, ya da *funksiyalarını* tam bərpa edərək tərkibində *virus komponentləri saxlamır*.
- *Xroniki forma infeksiyada* - sahib hüceyrə uzun müddət *virus hissəciklərini*, yaxud onun *komponentlərini sintez etməkdə davam edir* və bu xüsusiyyəti *qız hüceyrələrinə* də ötürür. *Virionlar* və *virus komponentləri* tərəfindən *hüceyrənin dağılması*, eləcə də *hüceyrənin autolizisi* nəticəsində əmələ gəlmiş *məhsulların* qan dövranına düşməsi - *intoksikasiyaya* səbəb olur.

Virus infeksiyalarının orqanizmdə yayılması:

- ***birbaşa hüceyrələrlə təmasla***, hüceyrələrin daxildən membranla bir-birlərinə birləşməsindən əmələ gəlmiş ***körpücüklərlə***, yaxın və ya uzaqda yerləşmiş toxuma və orqanlara ***selikli qısa ifrazatı, sinir lifləri*** və s.
- ***daha çox qan və limfa dövranı ilə - hematogen və limfogen yolla*** yayılırlar və ***ikincili lokalizasiya (viruse-miya)*** formalaşdırır.
- ***Orqanizm səviyyəsində:***
  - ***ocaqlı infeksiyalar*** - ***virusların təsiri giriş qapısında təzahür edir,***
  - ***generalizasiyalı infeksiyalar*** - ***viruslar reproduksiya olunaraq orqanizmə yayılır, həssas toxumalarda ikincili ocaqları əmələ gətirirlər.***

İnfeksiyon xəstəliklərin yayılma və ya epidemioloji xüsusiyyətləri

*Əhali arasında infeksiyon xəstəliklərin yayılması - epidemi-
miyanın* və onun qanuna uyğunluqlarının öyrənilməsi *epidemiologiya elminin* tədqiqat obyektidir.

Epidemik prosesin baş verməsi üçün 3 əsas şərt lazımdır:
*1) infeksiya mənbəyi; 2) yoluxma mexanizmi və yolları; 3)
həssas əhali populyasiyası (kollektiv).*

Bunlardan hər hansı biri olmadıqda *epidemik proses* baş vermir. *Epidemik prosesin intensivlik göstəricisi -* xəstəliklərin adı, yayıldığı ərazi və vaxtı göstərilməklə hər 10 000 və ya 100 000 əhaliyə düşən *xəstələnmə (və ya ölüm) sayı* ilə ifadə olunur.

Epidemik proses *yayılma intensivliyindən asılı olaraq* bir-neçə formada baş verir:

1) sporadik xəstələnmə - *müəyyən ərazidə, müəyyən müddətdə, tək-tək hallarda* baş verir;

2) endemiya - *müəyyən bir ərazidə (ölkədə) yayılır* və 2 cür: *təbii-ocaqly endemiya; statik endemiya* (iqlim-coğrafi amillərlə əlaqəli, məsələn, vəba);

3) epidemiya - *xəstəliyin müəyyən ərazidə (bir və ya bir-neçə ölkədə, yaxud qitə daxilində), müəyyən müddətdə kütləvi halda yayılmasıdır*;

4) pandemiya - *xəstəliyin bir və ya bir-neçə qitəni, hətta bütün dünyanı əhatə etməsidir* (məs., taun, vəba, qrip).

İnfeksiyon xəstəliklər yayılma uyğunluğuna görə:

-böhranlı xəstəliklər - xəstələnenlərin sayı 100 000 əhaliyə - ***100-dən çox olur*** (məsələn, virus hepatitləri)

-kütləvi xəstəliklər - xəstələnenlərin sayı 100 000 əhaliyə - ***100 nəfər olur*** (məsələn, kəskin respirator, bağırsaq xəstəlikləri, irinli-iltihabi xəstəliklər və s.);

-idarə olunan xəstəliklər - xəstələnenlərin sayı 100 000 əhaliyə - ***20-dən az olur*** (məsələn, qazlı qanqrena, psevdotuberkulyoz və s.);

-sporadik xəstəliklər - xəstələnenlərin sayı 100 000 əhali arasında - ***tək-tək hallarda olur*** (məsələn, səpgili yatalaq xəstəliyi, qayıdan yatalaq xəstəliyi və s.).

Bioloji və ya eksperimental müayinə üsulu

Bioloji və ya eksperimental üsul - köməkçi üsuldur, müxtəlif *laborator* və ya *eksperimental heyvanlardan* (ağ siçan, ağ siçovul, dəniz donuzu, dovşan və s.), aşağıdakı məqsədlər üçün istifadə edilir.

- *törədiciləri* başqa üsullarla aşkar etmək mümkün olmadıqda,

- *mikrobların patogenliyi, virulentliyi və toksigenliyini* öyrənmək üçün

-*virus, rikketsiya və xlamidiyaların* törətdiyi xəstəliklər zamanı

-*infeksion və qeyri infeksiion xəstəliklərin* müalicə və profilaktikasında tətbiq edilən *yeni dərman preparatlarının təsirini* və *dozasını* öyrənmək üçün və s.

**DİQQƏTİNİZƏ GÖRƏ
TƏŞƏKKÜR
EDİRƏM!**